

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

УДК 378.147:001.891

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2023.2.14>

Т. М. ЛЕВЧЕНКО

доктор філологічних наук,

доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Київська область, Україна

Електронна пошта: tanyalevhenko2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4275-7701>

Л. А. ШИМЧЕНКО

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри документознавства та методики навчання,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав, Київська область, Україна

Електронна пошта: ShymchenkoL@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>

АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто особливості жанрів академічного письма (анотація, тези, наукова стаття, наукове есе) та специфіку навчання писемної наукової комунікації в межах закладів вищої освіти. Проаналізовано структуру анотації, особливу увагу звернено на алгоритм дій здобувачів вищої освіти під час написання наукового есе. Зазначено, що освіта, особливо вища, розглядається як основний чинник соціально-економічного прогресу нації, адже причина такої уваги до освіти полягає в розумінні того, що найважливішою цінністю та основним багатством сучасного суспільства є людина, здатна до пошуку, освоєння нових знань, навчання протягом життя та прийняття нестандартних рішень. Особливу увагу зацентовано на тому, що протягом багатьох десятиліть соціально-економічні етапи у розвитку суспільства диктували стратегії динаміки та зміст освіти, на сьогодні ж у державних освітніх стандартах визначено як пріоритет науково-дослідну діяльність та міжкультурну наукову комунікацію, тому заклади вищої освіти почали активно впроваджувати елементи та жанри наукової комунікації. Опанування навичками та вміннями академічного письма для сучасного студента надзвичайно актуальне, оскільки актуальними є уміння писати анотацію до проекту для міжнародної конференції або конкурсу, писати наукове есе, презентувати результати власної дослідницької діяльності, листуватися з діловими партнерами. Отже, здобувачі вищої освіти (бакалаврського і магістерського рівнів), які володіють основними жанрами наукової писемної комунікації, у перспективі стануть успішнішими фахівцями, науковцями у сучасному світі, оскільки наукова компетенція дозволить сформулювати уявлення про специфіку наукового тексту відповідно до сучасних міжнародних норм наукової комунікації, здатність структурувати текст і грамотно передавати його зміст, а знання основних жанрів академічного письма та формування базових умінь і навичок є тим науковим підґрунтям, завдяки якому розвивається науковий досвід у межах професійної сфери та реалізуються творчі здібності дослідників-початківців.

Ключові слова: академічне письмо, наукові дослідження, жанри наукового дискурсу, анотація, наукова стаття, наукове есе.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в системі вищої освіти відбуваються істотні зміни. Державна реструктуризація закладів вищої освіти, індивідуалізація освітніх траєкторій, оновлення переліку необхідних компетентностей і кваліфікованих характеристик сучасних випускників, підвищення рівня академічної мобільності студентської молоді ставлять нові вимоги до якості освіти у вищих навчальних закладах.

У європейській освітній парадигмі одним із показників якості навчання є рівень сформованості у студентів академічної грамотності. При цьому основну увагу приділено розвитку знань, умінь і навичок академічного письма, що є основним складником академічної грамотності і ключовою компетентністю будь-якого фахівця у сучасному світі.

У нових українських державних освітніх стандартах науково-дослідна діяльність та

наукова комунікація на міжнародному рівні розглядаються як пріоритетні напрями підготовки здобувачів вищої освіти. Ці стратегічні завдання передбачають посилення науково-дослідної діяльності студентів та оволодіння ними культурою писемного наукового мовлення, науковим стилем для оформлення результатів власних досліджень не тільки в українських, а й зарубіжних виданнях, що індексуються в Scopus і Web of Science. Це означає, що формування культури письмового наукового мовлення треба починати вже під час навчання бакалаврів, формуючи у них основні компетенції академічного письма, актуалізація яких потрібна в закладах загальної середньої освіти (написання есе) і необхідна у підготовці до письмової частини іспиту з української мови в рамках національного мультипредметного тесту.

Мета статті. Визначити жанри академічного письма для початкового вивчення під час навчання здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, їхні структурні, лексико-граматичні та синтаксичні особливості, які можуть бути покладені в основу змісту навчання та методики формування мовної компетенції академічного письма під час навчання здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти.

Аналіз попередніх досліджень. Варто зазначити, що у європейських закладах вищої освіти вивчення академічного письма, тобто написання текстів академічного дискурсу відповідно до вимог, які ставить світова спільнота до наукових текстів, розглядається як один із засобів залучення студентів до наукової діяльності. В Україні інтерес до проблем вивчення академічного письма в різних форматах та виявах з'явився наприкінці минулого століття. Низка наукових розвідок присвячена проблемам академічного письма, зокрема українських і зарубіжних науковців: О. Асадчих, О. Демидова, Т. Лавриненко, Е. Бакіна, І. Короткіна, О. Семенов, Н. Смирнова, І. Щемелева та інші.

Виклад основного матеріалу. Нові вимоги до готовності здобувачів вищої освіти писати наукові статті та вести діалоги у науковій сфері передбачають глибокі знання параметрів академічного письма та вміння використовувати їх під час створення й оформленні власних наукових текстів. У процесі формування навичок наукової писемної мови здобувачі вищої освіти повинні

навчитися структурувати і виражати оригінальні знання, засобами наукового дискурсу незалежно від специфіки професійної діяльності.

До навчальних планів закладів вищої освіти включено дисципліни, орієнтовані на формування умінь та навичок культури наукової писемної мови, відповідно до міжнародних стандартів, що дозволяє майбутнім фахівцям, успішно реалізувати власний професійний та науковий потенціал, підтримувати академічну культуру закладів вищої освіти, залучати до неї студентську молодь, виховуючи повагу до науки, цінностей творчої діяльності. У вищих навчальних закладах України з елементами академічного письма студенти знайомляться під час вивчення таких навчальних курсів: «Методологія та організація наукових досліджень», «Основи фахових наукових досліджень та академічного письма», «Академічне письмо та добросесність». Викладачам варто враховувати, що студенти можуть зазнавати значних труднощів під час написання наукових текстів через недостатні знання про жанрову специфіку та основні категорії академічного тексту, його чітку та експліцитно виражену структурну та метатекстову організацію, формальний стиль, нейтральну тональність, модальність, аргументованість тощо.

Основними жанрами письмових форм наукової комунікації традиційно вважають: анотацію, тези наукової статті/доповіді, наукову рецензію, наукову статтю, автореферат дисертації, дисертацію, монографію, призначення яких полягає в повідомленні науковій спільноті результатів проведеного дослідження у стислій чи розгорнутій формі, відповідно до особливостей кожного жанру, тобто розташування основних частин тексту (вступ, основна частина, висновок) та їх логічними зв'язками, що максимально полегшує сприйняття тексту.

Анотація – навчально-науковий вторинний текст, один із основних жанрів академічного письма, створений у результаті стиснення інформації первинного тексту, і служить для швидкого пошуку необхідної інформації у текстах значного обсягу. Призначення анотації – дати коротку характеристику вихідного тексту, включаючи відомості про завдання, цілі та основні результати наукового дослідження, методи та висновки [Українська мова : 48].

Формування навичок написання анотації пов'язане з необхідністю розвивати публікаційну активність молодих дослідників та у стислій формі презентувати результати наукових розвідок на різних етапах науково-дослідницької діяльності. Залежно від типу анотації (визначення, опис, пояснення, констатація, аргументація, запрошення до обговорення, критична оцінка тощо) варто використовувати дієслова *проаналізовано / представлено / узагальнено / вивчено / розглянуто / перевірено / запропоновано / обгрунтовано* тощо.

Основна мета написання тез наукової статті – узагальнити наявний матеріал, передати його зміст у коротких формулюваннях; розкрити зміст великої за обсягом публікації; глибоко розібратися у питанні, проаналізувати його, аргументувати протиставлення чи доповнити традиційні погляди своїми міркуваннями. Здобувачі вищої освіти повинні знати класифікацію тез наукових праць, їх типову структуру, правила / норми оформлення та базовий алгоритм їх написання, дотримуватися загальних вимог до їх написання. Наукова стаття є одним з основних результатів діяльності дослідника, метою якої є ознайомити з роботою автора інших дослідників та позначити його позицію та результати в обраній галузі досліджень. Зазвичай, наукова публікація є закінченим і логічно цілісним твором наукової прози, що висвітлює певну тему в низці інтересів, пов'язаних з проблематикою дослідження. Під час роботи над статтею студентам варто дотримуватися принципів побудови плану наукової публікації та використовувати науковий стиль, який відрізняється точністю та логічністю викладу, послідовністю й об'єктивністю.

У європейських університетах як технологію дослідницької діяльності застосовують академічне письмо, що дозволяє розвивати загальнокультурні та дослідницькі компетенції студентської молоді. Доводиться констатувати, що наші навчальні заклади не приділяють належної уваги творчій стороні дослідницького пошуку студентів, формуванню авторської позиції, особистісному та професійному зростанню кожного студента в процесі вирішення дослідницьких завдань.

Письмові форми наукової комунікації є важливим організуючим чинником, що мобілізує

знання студентів з лексики, морфології та синтаксису. Написання статті привчає до точності та логічності викладу наукового матеріалу, сприяє оволодінню різноманітними формами, функціями наукового мовлення у письмовій формі, забезпечує ефективну міжкультурну взаємодію молодих дослідників у певній професійній сфері. Ефективніше оволодіння основними жанрами академічного письма, зокрема анотації, досягається завдяки їх поетапному вивченню на метакомунікаційному, репродуктивному та продуктивному рівнях.

Метакомунікаційний рівень орієнтований на знайомство з лексико-граматичною та стилістичною специфікою наукового стилю, способами референції, тобто відсилання адресата до попередніх інформаційних блоків, оволодіння методами структурування наукової інформації та визначення інтенції дослідника за базовими лексемами. Цей рівень пов'язаний із аналізом логічної структури наукового тексту, формуванням умінь логічної організації наукового повідомлення, поданням інформації у порядку значущості; використанням простих синтаксичних конструкцій, мовних зворотів, засобів когезії та аргументації, відтворення різних типів інструкції за зразками. Продуктивний рівень спрямований на написання власного тексту, який реалізує наукові інтенції дослідника з навчанням, створенням лексико-граматичних, синтаксичних та стилістичних особливостей наукового тексту; точного та стилістично коректного тексту, що передбачає оволодіння прийомами переконання, а саме звернення до достовірних фактів; протиставлення; доповнення; позитивність повідомлення.

Навчання нормам і правилам академічного письма в межах програми підготовки бакалаврів і магістрів можна здійснювати паралельно з презентаційними вміннями та навичками здобувачів вищої освіти, які активно формуються в навчальному процесі, містять поряд з вербальним метакомунікаційним, композиційним та структурним компоненти. Активізація презентаційних умінь та навичок певною мірою готує здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до формування складних умінь з академічного письма у подальшому навчанні, під час здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти, включаючи і написання наукового есе.

Есе – прозовий твір невеликого обсягу та вільної композиції, який передає особисті міркування автора з конкретного питання та не претендує на вичерпне тлумачення предмета, є основним жанром академічного письма у закладах вищої освіти. Наукове есе може бути представлено такими жанрами, як обґрунтування творчого проекту, що створюється за результатами практичних досліджень; аналіз та порівняння двох або більше інформаційних джерел для формулювання та аргументування власної позиції у дискусії; формулювання власного дослідницького питання, відповідь на яке варто зробити автору у подальших дослідженнях; вивчення проблеми у розвитку попереднього дослідження; визначення актуальної проблеми у професійній сфері, аналіз її причин та можливих рішень, формулювання висновків та вибір найоптимальнішого вирішення проблеми; анотація та оцінка друкованого видання як рекомендація для тих, хто не знайомий з ним тощо.

Під час формування умінь і навичок писати наукове есе студентам варто порекомендувати дотримуватись наступного алгоритму: проаналізувати взірцевий варіант есе, ознайомитися з його структурою, виокремити основну тезу, визначити пропозиції, що передають основну думку в кожному абзаці. Після розгляду структури есе здобувачам вищої освіти варто працювати з його змістом, тобто визначити причинно-наслідкові зв'язки, проаналізувати категорії академічного тексту та їх мовні маркери, логічні зв'язки, характерні для письмового наукового мовлення, які активізуються через мовні та комунікативні вправи. Потім здобувачі вищої освіти обирають тему для наукового есе, складають план, визначають основну тезу, добирають лексичні одиниці та мовні кліше, адекватні для вербалізації змісту наукового тексту, подають схематичне зображення причинно-наслідкових зв'язків в есе та обговорюють свої ідеї в парах або групах. Для ефективного формування умінь і навичок академічного письма, варто запропонувати студентам, у тексті наукового есе виокремити макро- та мікроструктуру. До макроструктури есе належить вся метатекстова інформація, що сприяє його більш чіткому структуруванню, дотримання канонів наукового стилю, передача

комунікативного наміру автора та прагматична функція тексту.

Система метакомунікаційних маркерів есе може бути представлена такими видами: структурні маркери (вступ, основна частина, логічний перехід від однієї частини до іншої); інтенціональні (властивість свідомості бути спрямованою на об'єкт дослідження); маркери авторського наміру (аргументація, спростування, згода/незгода, пояснення причинно-наслідкових зв'язків).

До мікроструктури есе належать лексико-граматичні, синтаксичні та стилістичні засоби наукового стилю, тема-рематичне членування тексту, логічні зв'язки, логічна послідовність речень в абзаці, виокремлення в ньому топікальних, допоміжних та заключних речень, паралельні структури тощо.

Комплексний підхід до оволодіння вміннями та навичками академічного письма, тобто його макро- та мікроструктурою, ґрунтується на системі лінгводидактичних принципів формування професійно орієнтованої писемної комунікації: системності, експліцитності, інтерактивності, особистісного розвитку, самооцінки, еволюційної безперервності. Все це робить академічне письмо інтегративною частиною розвитку академічної грамотності та культури наукового мовлення як базових компонентів формування інтелектуальних компетенцій випускників та їхньої готовності нести отримані сформовані знання, навички та вміння з культури наукової мови у майбутню професійну діяльність.

До перелічених вище принципів формування професійно орієнтованої писемної комунікації технологія розвитку письмової наукової мови ґрунтується на принципах науково-професійної спрямованості, системності, активності, індивідуалізації та диференціації навчання від простого до складного, формування навичок та умінь власне наукового мовлення, розвиток яких цілеспрямовано здійснюється протягом усього процесу навчання. Варто також зазначити, що академічне письмо/письмова наукова мова є складним умінням, яке включає безліч умінь і навичок, пов'язаних з визначенням мети написання тексту, його структури, з відбором лексико-граматичних та стилістичних засобів мови, аргументацією та обґрунтованістю, точністю і лаконічністю викладу, нейтральною

тональністю та модальністю наукового стилю, релевантністю змісту письмового тексту, його логічною організацією та зв'язністю, орфографією та пунктуацією. Означені уміння та навички академічного письма мають бути включені до змісту навчання, який визначається як сукупність того, що учні повинні освоїти, щоб якість та рівень їх володіння мовою, що вивчається, відповідали завданням вищого навчального закладу. Отже, у зміст навчання та для формування умінь і навичок академічного письма включено такі компоненти: структурна організація академічного тексту/есе; метакомунікаційні засоби, закріплені за кожним розділом академічного тексту/есе; мовна специфіка академічного тексту/есе; прийоми навчання та система вправ з написання академічного тексту/есе; навчальний матеріал, представлений автентичними академічними текстами/есе з формування умінь та навичок іншомовного академічного письма.

Висновки. Формування компетенції академічного письма як основного компонента куль-

тури наукового мовлення найбільш значуще і перспективне для випускників закладів вищої освіти, оскільки їм належить у майбутньому розвивати академічні навички та уміння, інтелектуальні здібності, лідерські якості, ухвалювати відповідальні рішення у професійній сфері, рухаючи українську науку у міжнародній професійній інтеракції. Вивчення академічного письма у закладах вищої освіти України є актуальною проблемою і передбачає практику академічного письма як важливий компонент навчання. Аналіз та оцінка академічного письма наприкінці навчального року дозволять виробити рекомендації для подальшого ефективного впровадження навчального курсу у вищих навчальних закладах нашої країни з опорою на міжнародний досвід та рекомендації українських фахівців у цій галузі. Наступним етапом може бути розроблення навчально-методичних посібників з академічного письма для закладів загальної середньої освіти та вищих закладів освіти різних рівнів та напрямів підготовки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.

REFERENCES

1. Yermolenko S. Ya. (ed.) (2001) *Ukrainska mova. Korotkyi tлумachnyi slovnyk linhvistychnykh terminiv*. Kyiv: Lybid, 224 s.

T. M. LEVCHENKO

Doctor of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Linguistics and Teaching Methods, Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine

E-mail: tanyalevhenko2010@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4275-7701>

L. A. SHIMCHENKO

Ph.D. of Philosophical Science, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Documentation and Teaching Methods, Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine

E-mail: ShymchenkoL@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2165-1377>

ACADEMIC WRITING AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL TRAINING OF HIGHER EDUCATION ACQUIRES

The article examines the peculiarities of genres of academic writing (abstract, theses, scientific article, scientific essay) and the specifics of teaching written scientific communication within institutions of higher education. The structure

of the abstract is analyzed, special attention is paid to the algorithm of actions of higher education applicants during the writing of a scientific essay. It is noted that education, especially higher education, is considered as the main factor of socio-economic progress of the nation, because the reason for such attention to education lies in the understanding that the most important value and the main wealth of modern society is a person who is capable of searching for, mastering new knowledge, learning during life and non-standard decision-making. Special attention is focused on the fact that for many decades the socio-economic stages in the development of society dictated development strategies and the content of education, today the state educational standards define scientific research activity and intercultural scientific communication as a priority, therefore higher education institutions began to actively implement elements and genres of scientific communication. Mastering the skills and abilities of academic writing is extremely relevant for a modern student, as he must be able to write an abstract for a project for an international conference or contest, write a scientific essay, present the results of his research activities, and correspond with partners. Therefore, higher education graduates (bachelor's and master's levels), who possess the main genres of scientific written communication, will in the future become more successful specialists, scientists in the modern world, since scientific competence will allow to form: an idea of the specifics of a scientific text in accordance with modern international norms of scientific communication, the ability to structure the text and competently convey its content, and the knowledge of the main genres of academic writing and the formation of basic abilities and skills are the scientific foundation that develops scientific experience within the professional sphere and realizes the creative abilities of novice researchers.

Key words: academic writing, scientific research, genres of scientific discourse, abstract, scientific article, scientific essay.